

MUHABBET

yunca sevginin dinen meşrû olmayan davranış biçimlerine yol açacak şekilde tutkuların kölesi olma, ahlâksızlık yapma veya haram işlemenin mazereti sayılamayacağını da vurgulamaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Aristoteles [Aristo], *Ethica Nicomachea*, VIII, 1-9 (1155°-1160°), 202-208; a.e. (trc. W. D. Ross, *The Works of Aristotle* içinde), Oxford 1949; Kindî, *Resâ'il*, I, 168, 175; a.m.f.. *Üzüntüden Kurtulma Yolları: Hile li-def'i'l-ahzân* (nşr. ve trc. Mustafa Çağrıncı), İstanbul 1998, metin, s. 8; Fârâbî, *Fuşûlü'l-medeni* (nşr. ve trc. D. M. Dunlop), Cambridge 1961, s. 140-141; Ebü'l-Hasan el-Âmirî, *es-Sa'âde ve'l-is'âd* (nşr. Ahmed Abdülhalîm Atıyye), Kahire 1991, s. 202-208; İhvân-ı Safâ, *er-Resâ'il*, Beyrut 1376-77/1957, III, 272-273, 278-284; İbn Miskeveyh, *Tehzîbü'l-ahlâk*, Beyrut 1405/1985, s. 111-126; İbn Hazm, *Ṭavku'l-hamâme* (nşr. M. İbrâhîm Selîm), Kahire 1993, s. 19-23; İbn Abdürabbih, *el-İkdü'l-ferid*, II, 310-319; Gazzâlî, *İhyâ'*, IV, 296-298, 300, 307; Şehristânî, *el-Milel ve'n-nihâl* (Kılânî), II, 68-72; Sührverdi el-Maktûl, *Hikmetü'l-işrâk* (nşr. H. Corbin), Tahran - Paris 1952, s. 136-137, 142-143, 147-148; Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Zemmü'l-hevâ'* (nşr. Ahmed Abdüsse-lâm Atâ), Beyrut 1407/1987, s. 233, 241, 243-244; Nasirüddîn-i Tûsî, *The Nasirean Ethics* (trc. G. M. Wickens), London 1964, s. 195-211; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Ravzatü'l-muhibbîn ve nûzhetü'l-müştekîn* (nşr. Seyyid el-Cümeylî), Beyrut 1407/1987, s. 73-82, 91-92, 211, 296; Kinalîzâde, *Ahlâk-ı Alâî*, Bulak 1248, II, 78-104; J. L. Kraemer, *Humanism in the Renaissance of Islam*, Leiden 1986, s. 141-143; İlhan Kutluver, *İbn Sînâ Ontolojisinde Zorunlu Varlık*, İstanbul 2002, s. 203-209.

İLHAN KUTLUVER

MUHÂBERE

(المخابرة)

Ziraî ortakçılık anlamında bir fıkıh terimi (bk. MÜZÂRAA).

MUHACİR

(bk. ENSAR; HİCRET).

MUHÂCİR b. EBÜ ÜMEYYE

(المهاجر بن أبي أمية)

el-Muhâcir (Velid) b. Ebi Ümeyye b. el-Mugire el-Kureşî el-Mahzûmî (ö. 12/633'ten sonra)

Sahâbî.

Asıl adı Velid'dir. Bedir Gazvesi'nde müslümanlara karşı savaştı. Bu savaşta kardeşleri Mes'ûd ve Hişâm öldürüldü; Hişâm'ın Uhd Gazvesi'nde öldürüldüğü de kaydedilmektedir (Vâkıdî, I, 308). Muh-

temelen 5 (626-27) yılında müslüman oldu ve Medine'ye hicret ederek Hz. Peygamber'in hanımlarından olan kız kardeşi Ümmü Seleme'nin yanına gitti. Ümmü Seleme, Resûl-i Ekrem'e Velid'in muhacir olarak geldiğini söyleyince Resûlullah onun adını değiştirdiğini belirtmek üzere kendisine Muhâcir diye hitap etti, daha sonra da bu adla anıldı. Tebük Gazvesi'ne katılmayan birkaç kişi arasında yer aldığı için Hz. Peygamber ona gücendi; ancak Ümmü Seleme araya girerek mazeretinin bulunduğunu söyleyince kendisini bağışladı. Bazı kaynaklarda Resûl-i Ekrem'in Muhâcir'i Yemen Meliki Hâris b. Abdükülâl'e elçi olarak gönderdiği, huzurunda güzel bir konuşma yapması üzerine Hâris'in İslâmiyet'i kabul ettiği kaydedilmekteyse de (Süheylî, VII, 528) bunun doğru olmadığını söyleyenler vardır (bk. HÂRİS b. ABDÜKÜLÂL). Hz. Peygamber Muhâcir'i zekât toplamak, İslâmiyet'i öğretmek ve şer'î hükümleri uygulamak için Kinde'ye ve Sadîf'e gönderdi. Daha sonra da San'a valisi oldu (10/631). Halife Ebû Bekir, Yemen ve Hadramut'ta ortaya çıkan isyan ve irtidat hareketlerini önlemek için gönderdiği orduya Muhâcir'i kumandan tayin etti (11/632). Muhâcir, peygamberlik iddiasında bulunan Esved el-Ansî'ye uyararak irtidat edenlerden Kays b. Mekkûh ile Amr b. Ma'dikerib'i yakalayıp halifeye gönderdi. Bunlar tövbe ederek tekrar müslüman oldular ve İslâmiyet'in yayılmasında önemli hizmetler yaptılar. Kinde kabilesinden isyan eden Eş'as b. Kays'ın üzerine İkrime b. Ebû Cehil ile Muhâcir'in de gönderildiği, Muhâcir'in Nuceyr Kalesi'ni kuşatıp ele geçirdiği, isyanı bastırdığı (12/633) ve Yemen'deki ridde olaylarının bastırılmasında önemli görevler yaptığı bilinmektedir. Resûl-i Ekrem'in nikâhlandığı halde birleşmeden boşadığı Esmâ bint Nu'mân ile daha sonra Muhâcir'in evlendiği, bu sebeple Hz. Ömer'in onları cezalandırmak istediği, fakat Esmâ'nın Hz. Peygamber'le zifafa girmediğini ve ümmehâtü'l-mü'minînden sayılmadığını belirtmesi üzerine Hz. Ömer'in bundan vazgeçtiği rivayet edilmekle birlikte onun Hz. Peygamber'den sonra hiç evlenmediği de kaydedilmektedir (İbn Sa'd, VIII, 146-147). Muhâcir'in adı Resûlullah'ın kâtipleri arasında da yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkıdî, *el-Megâzi*, I, 150, 308; III, 973; İbn Hişâm, *es-Sire*, IV, 246-247, 255; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 534-535; VIII, 146-147; Taberî, *Tarih* (Ebü'l-Fazl), III, 147, 228-229, 329; Süheylî, *er-Ravzü'l-ünûf*, VII, 528; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâ-*

be (Bennâ), V, 277-278; a.m.f.. *el-Kâmil*, II, 301, 346, 360, 377-382, 421; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, II, 260; a.m.f.. *Tarihü'l-İslâm: 'Ahdü'l-hulefâ'i'r-râşidin*, s. 74; İbn Kesir, *el-Bidâye*, VI, 315, 330; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), VI, 228-229; M. Mustafa el-A'zamî, *Küttâbü'n-nebi*, Riyad 1401/1981, s. 110; Mustafa Fayda, "Ebû Bekir", *DîA*, X, 104; Asri Çubukçu, "Eş'as b. Kays", a.e., XI, 455-456.

ZEKERİYA GÜLER

MUHÂDARA

(المحاضرة)

Sâlikin kalbinin Hakk'ın huzurunda bulunması anlamında tasavvuf terimi

(bk. KEŞF).

MUHÂDARA

(المحاضرة)

Ziraî ürünlerin faydalanmaya elverişli hale gelmeden satılması anlamında fıkıh terimi.

Sözlükte "yeşermek; yeşillenmek" anlamlarındaki hadar kökünden türeyen muhâdara kelimesi, ziraî mahsullerin ve özellikle ağaçtaki meyvenin faydalanmaya elverişli hale gelmeden satım akdine konu edilmesini belirten bir fıkıh terimidir. Kur'an ve Sünnet'te, haksız yoldan kazanç sağlanması ve sözleşmelerin taraflar arasında ihtilâfa yol açacak şekilde düzenlenmesi yasaklandığı gibi birçok hadiste bu kapsamda sayılan bazı satım türlerine örnekler verilmiştir. Hz. Peygamber'in ziraî mahsullerin belli bir yetiştirme düzeyine erişmeden satımını yasaklayan hadisleri (meselâ bk. Buhârî, "Zekât", 58, "Büyü", 82, 83, 85-87, 93) bunlar arasında yer alır. İlgili hadislerde geçen "büdüvvü's-salâh" (elverişliliğin ortaya çıkması) ifadesiyle ürünün hangi döneminin kastedildiğini açıklamak üzere fakihler ayrı cinsten meyve ve sebzeler için renklenme (kızarma, sararma, karar vb.), mayhoş hale gelme-tatlanma, olgunlaşım yumuşama, tanelenme-sertleşme, uzama-dolgunlaşım, büyüme-irileşme, kapçığın patlaması ve açılma gibi değişik belirtilerden söz ederler. Cumhura göre бүдүв-и салâh "ziraî mahsulün yetiştirilip faydalanılabilir hale gelmesi" demektir. Hanefîler'in büyük çoğunluğuna göre bu hususta ölçü, ürünün kısmen veya tamamen zarar görebileceği tabii âfete uğrama evresini aşmış olmasıdır. Sonuçta bu yorumlar, ürünün yenmeye veya faydalanmaya elverişli hale erişmesi noktasında birleşmektedir (Sıddîk M.

Emîn ed-Darîr, s. 366). Zeyd b. Sâbit'ten gelen bir rivayette yasaklamanın, sahâbe arasında söz konusu işlemlerden kaynaklanan anlaşmazlıkların yaygınlaşması üzerine tavsiye niteliğinde yapıldığı belirtilirse de (Buhârî, "Büyü", 85; Ebû Dâvûd, "Büyü", 22) bu rivayeti konuya ilişkin diğer delillerle birlikte değerlendiren İslâm âlimlerinin çoğunluğu yasağın bağlayıcı olduğu kanaatine varmıştır. Yasak gerek alıcı gerekse satıcı bakımından geçerlidir; zira hükmün illeti, bizzat Resûl-i Ekrem'in açıklamasından anlaşıldığı üzere ürünün bir âfete mâruz kalması halinde satıcının haksız kazanç sağlamasıdır ki bu müşteri açısından da malını ziyan etmesi anlamı taşır. Ayrıca henüz belli bir yetiştirme düzeyine gelmemiş ürünün verimlilik durumu hayli kapalı olduğundan sözleşmenin her iki tarafı için garar söz konusudur.

Meyvenin henüz belirmeden çiçek safhasında satışı akdin mahalli mevcut olmadığı için ittifakla geçersiz sayılır. Belirmesinden sonraki satımı hakkında ise mahsulün bûdûv-i salâh aşamasına ulaşmış olup olmamasına ve akdin ürünü hemen devşirme şartı taşıyıp taşıyamamasına göre farklı görüşler ortaya konmuştur. Bunları şöylece özetlemek mümkündür: **a)** Bûdûv-i salâhtan önce ve hemen toplama şartıyla satım. Ürün müşterinin bir şekilde yararlanabileceği durumdaysa böyle bir sözleşmenin geçerliliği genellikle kabul edilir. Bu konuda bazı mezheplerde faydalanma imkânının hâlihazırda mevcut bulunması, istifadenin sahih bir maksada yönelik olması, akdin taraflarından en az birinin bu satışa ihtiyaç duyması, işlemin yaygınlık kazanmamış bulunması, satılan meyvenin hisseli olması gibi özel şartlar da aranmıştır. Hadisteki yasağın gerekçesini değil lafzını esas alan İbn Hazm gibi fakihler ise bu tür satıma esastan karşı çıkarlar. **b)** Bûdûv-i salâha kadar dalında bırakma şartıyla satım. Fakihlerin büyük çoğunluğuna göre bu sözleşme fâsiddir. Zira her şeyden önce hadisteki yasağın illeti (ürünün âfete mâruz kalma ihtimali) mevcuttur. Diğer taraftan başkasının mülkünü işgal etme sonucunu doğuran bu şart akdin muktezâsından değildir. Ayrıca böyle bir işlem pazarlık içinde pazarlık yahut satışa iâre veya icârenin dahil edilmesi niteliğindedir. **c)** Bûdûv-i salâhtan önce ve devşirmeye ilgili bir şart koşmaksızın yapılan satım. Çoğunluğa göre böyle bir akid de sahih değildir; çünkü ziraî mahsulde normal olan, tüketime elverişli hale

gelinceye kadar dalında bırakılmasıdır; mutlak satım zımnen bu şartı içerir. Hanefîler'e göre ürün bir şekilde müşterinin yararlanabileceği haldeyse böyle bir satım hemen toplama şartını taşıyor kabul edilir ve geçerli olur. Teamüle göre söz konusu durumda ürünün dalında bırakılması esas olduğu ve Hanefîler'in bu tür meselelerde genellikle örfe atıfta buldukları dikkate alınırsa bu hükmün onların genel kuralına uymadığı düşünülebilir. Fakat yapılan açıklamalardan, bu meselede hukukî muamelelerde imkân olduğu sürece sihhat ihtimalini işletme ilkesini esas aldıkları anlaşılmaktadır. Ancak ürün müşterinin yararlanabileceği durumda değilse, İbnü'l-Hümâm gibi fakihler dışında Hanefîler'in çoğunluğuna göre böyle bir satım câiz değildir. Bu konuda *Mecelle*'de, "Kâmilin belirmiş olan meyveyi ekle sâlih olsun olmasının ağacı üzerindeyken satmak sahihtir" (md. 206) şeklinde mutlak bir ifadenin kullanılması tercih edilmiştir. **d)** Bûdûv-i salâhtan sonra ve hemen toplama şartıyla satım. Satıcı tarafından hasat edilerek satış yapılabileceğini ileri süren istisnâî bir görüş dışında bu tür satım hemen bütün fakihlere göre câizdir. **e)** Bûdûv-i salâhtan sonra ve dalında bırakma şartıyla satım, Hanefîler'le sürenin belirli olmasını şart koşan bazı Zeydîler dışındaki fakihlere göre böyle akidler câizdir, çünkü hadisteki yasakla ilgili illet söz konusu değildir. Hanefîler bu aşamada iki durumu birbirinden ayırır. Ürün henüz gelişmesini tamamlamamışsa iyice olgunlaşana kadar bırakma şartıyla satım geçerli olmaz; zira "b" şıkında belirtilen sakıncalar söz konusudur. Ürün gelişmesini tamamlamışsa Ebû Hanîfe'ye ve Ebû Yûsuf'a göre satım fâsîd, Muhammed'e göre istihsanen geçerlidir. **f)** Bûdûv-i salâhtan sonra ve devşirmeye ilgili bir şart koşmaksızın yapılan satım. Bu işlem bütün fakihlere göre câizdir; ancak cumhura göre böyle bir durumda ürünün tüketime elverişli hale gelinceye kadar dalında bırakılması, Hanefîler'e göre ise hemen toplanması şart koşulmuş kabul edilir. Darîr, bazı yerlerde iklim şartlarında değişkenliğe hemen hiç rastlanmaması veya modern fennî usullerle ürünün beklenmedik zarara mâruz kalmasının önlenmesi gibi sebeplerle bu konudaki yasağın illeti ortadan kalktığı yahut çok nâdir hale geldiği takdirde belirmiş ürünlerin bûdûv-i salâh öncesinde de satımında şer'î bir sakınca kalmayacağını ifade eder (*el-Garar ve eşeruh*, s. 378-379).

Tek batında çıkan ürünlerin bir kısmı kâmilin belirince tamamının satılabileceği genelde kabul edilmiş, farklı batınlarda peyderpey beliren incir, acur, kavun, karpuz, yonca, gül gibi ürünlerin satışının cevazında ihtilâfa düşülmüştür. Çoğunluk bu durumda sadece tam olarak üreyen kısmın satılabileceğini söylerken Mâlikîler ve bazı Hanefîler teamül ve zaruret / ihtiyaç gerekçesiyle bunu câiz görmüş ve ileride belirecek mahsulün o anda mevcut bulunanlara tâbi kılınarak akde konu teşkil etmesine cevaz vermişlerdir. *Mecelle*'de de bu görüş benimsenmiştir (md. 207). Öte yandan bûdûv-i salâhtan önce meyvelerin ağaçlarıyla birlikte veya yeşil ekinin arazisiyle beraber satılmasının cevazında ittifak vardır; çünkü ürün asla tâbidir. Buna karşılık meyvenin yahut ekinin sahibince bûdûv-i salâhtan önce ağaçların veya tarlanın mâlikine satılması konusunda farklı görüşler vardır. Dalında yahut tarlada iken satılan, fakat müşteri tarafından henüz kaldırılmayan meyve ve sebzelerin âfete mâruz kalması halinde zararı kimin üstleneceği konusunda birçok ayrıntı ve fikir ayrılığı bulunmaktadır (ayrıca bk. ARÂYA; BEY; CÂİHA; MUHÂKALE; MÜZÂBENE).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-Arab, "hûr" md.; *el-Muvatta'*, "Büyü", 8; Buhârî, "Zekât", 58, "Büyü", 82, 83, 85-87, 93; Müslim, "Büyü", 49-59, 81-84, 86, "Musâkât", 14-16; İbn Mâce, "Ticârât", 32-33; Ebû Dâvûd, "Büyü", 22; Tirmizî, "Büyü", 15; Nesâî, "Eymân ve'n-nüzûr", 45, "Büyü", 28-29, 39-40, 74; Şâfiî, *el-Üm*, III, 40-45, 56-58, 59; Sahnûn, *el-Müdevene*, IV, 260, 556-557; V, 25-39; Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-âşâr*, IV, 23-27, 34-36; İbn Abdülber, *el-Temhid* (nşr. M. Tâib es-Saidî v.dğr.), Mağrib 1982-92, II, 190-199, 320; XIII, 134-137; Serahsî, *el-Mebsût*, XII, 195-197; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 129-133, 136-137, 162-164; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IV, 191-198, 202-209, 215-217; Nevevî, *Şerhu Müslim*, X, 177-183, 192-195; İbn Teymiyye, *Mecmû'atü'r-resâ'il*, V, 389-414; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-muvakkı'in* (nşr. Muhammed el-Mu'tasım-Billâh el-Bağdâdî), Beyrut 1418/1998, II, 29-31, 321-323; III, 222-223, 270-271, 343-344; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* (nşr. Muhibbüddin el-Hatîb - M. Fuâd Abdülbâki), Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), IV, 393-399, 404; Ali b. Süleyman el-Merdâvî, *el-İnşâf fi ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf* (nşr. M. Hâmid el-Fikî), Beyrut 1376/1956, V, 65-81, 144-145; Şemseddin er-Remîlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, Beyrut 1404/1984, IV, 145-156; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâf*, II, 210-211; III, 206, 281-287, 328, 543; Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî, *Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebir*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Dârü'l-fikr), III, 176-179, 182-187, 539; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, IV, 38-40; *Mecelle*, md. 65, 205-207; Ali Haydar, *Dürrerü'l-hükkâm*, İstanbul 1330, I, 298, 301, 326, 328-330; Nabil A. Saleh, *Unlawful Gain and Legitimate Profit in Islamic Law*, Cambridge

MUHÂDARA

1986, s. 75-77; Siddîk M. Emîn ed-Darîr, *el-Gârar ve eşeruh fi'l-ukûd fi'l-fıkhi'l-İslâmî: Dirâse muhkârene*, Beyrut 1410/1990, s. 195-203, 358-385, 594-596; "Bey' menhî 'anh", *Mu.F.*, IX, 187-200.

CENGİZ KALLEK

MUHÂDARÂT

(المحاضرات)

Edebî, dinî, kültürel bilgilerin aktarıldığı edebî tür.

Sözlükte "bir topluluğun huzurunda bilgi ve birikimlerini aktarmak, onlarla ilmî tartışmada bulunmak" gibi mânalara gelen **muhâdara** kelimesinin çoğulu olan **muhâdarât**, terim olarak başkasına ait sözlerden muhataba veya okuyucuya uygun alıntılar halinde aktarmalar yapmayı ve bu nitelikteki sözleri toplayan edebî eser türünü ifade eder. Bu türe muhâdara adının verilmesinin sebebi, bunun, ileri gelen devlet ricâliyle büyük âlimlerin huzurunda düzenlenen meclislerde karşılıklı soru- cevap şeklinde sohbet ve tartışmalar halinde başlamış olmasıdır. İki âlim arasında gerçekleşen sohbet ve münakaşalar belli bir tarihten itibaren derlenerek kitap haline getirilmiş, bu eserler de muhâdarât veya **meccâlis** adıyla anılmıştır.

Muhâdarât alanında kaleme alınmış ilk eser Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ'nın *el-Muhâdarât ve'l-muhâverât*'idir. Daha sonra Ebû Ali et-Tenûhî *Nişvârü'l-muhâdara ve ahhârü'l-müzâkere* (Kahire 1921; Haydarâbâd 1934; Beyrut 1971-1973), *el-Müstecâd min fa'alâtî'l-ecvâd* (Dımaşk 1946) ve *el-Ferec ba'de's-şidde* (Kahire 1938; I-V, Kahire 1955) adlı kitapları yazmıştır. Tenûhî ilk eserinde IV. (X.) yüzyıldaki bazı vezirlerle halkın âdet ve geleneklerine, ikincisinde emîr ve halifelerle Ehl-i beyt ve özellikle Bermekîler hakkında bilgilere yer vermiştir. Üçüncü eserde sıkıntının ardından gelen rahatlık ve mutluluğa dair anekdotlar bulunmaktadır. Ebû Hayyân et-Tevhîdî'nin, Büveyhî Veziri İbn Sa'dân'ın ortaya attığı meseleler etrafında gelişen ve kırk gece süren ilmî, edebî ve felsefî sohbetleri içine alan *el-İmtâ' ve'l-mu'ânese*'si ile (nşr. Ahmed Emîn – Ahmed ez-Zeyn, I-III, Kahire 1939-1944; Beyrut 1373/1953) hocası Ebû Süleyman es-Sicistânî'nin evinde düzenlenen felsefe toplantılarıyla ilgili *el-Mukâbesât*'ı da (nşr. Mirzâ Hüseyin eş-Şirâzî, Bombay 1306/1889; nşr. Hasan es-Sendûbî, Kahire 1347; nşr. M. Tevfîk Hüseyin, Bağdat 1970) bu alanda kaleme alınmış ilk eserlerdendir.

Ebû Mansûr es-Sealîbî *et-Temsîl ve'l-muhâdara* (Kahire 1961), *Mû'nisü'l-va-hîd ve nüzhetü'l-müstefîd fi'l-muhâdarât* (Viyana 1829) ve *Hilyetü'l-muhâdara* adıyla üç eser yazmıştır. Zemaşşerî'nin *Kitâbü Rebî'î'l-eberrâr ve nuşûşî'l-ahbâr*'i ile (I-IV, Bağdat 1976-1982) Râgîb el-İsfahânî'nin *Muhâdarâtü'l-üdebâ' ve muhâverâtü's-şu'arâ'*'sı da (Kahire 1287; Beyrut 1961) sahanın en önemli iki eseridir. Zemaşşerî kitabında halifelerin, büyük sahâbîlerin ve fakihlerin hikmetli sözleriyle ibret alınacak hikâyelere ve meşhur şairlerden iktibaslar gibi çeşitli konulara yer verir. İsfahânî eserinde ilim, akıl, cehalet, ahlâk, mürüvvet, övgü, yergi vb. ne dair okuyucunun ilgisini çekecek türden nakiller yapar. Ahmed b. Mervân ed-Dineverî'nin *el-Mücâlese ve cevâhirü'l-ilm* adlı eseri (nşr. Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan Âl Selmân, Beyrut 1419/1998; nşr. Seyyid Yûsuf Ahmed, I-X, Beyrut 1421/2000) ilmî, dinî, ahlâkî, edebî konularla ilgili olarak hadis, güzel söz, fıkrâ, hikâye ve anekdotları toplayan zengin bir koleksiyondur. Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin *Muhâdarâtü'l-eberrâr ve müşâmerâtü'l-ahyâr*'ı (Kahire 1324) 185 başlık altında mev'iza, ahlâk, âdâb, hikmet, emsal, eğlen-dirici ahlâkî hikâye ve fıkrâlar gibi çeşitli konuları kapsar. İbn Hicce'nin *Şemerâtü'l-evrâk fi'l-muhâdarât*'ı (*Muhâdarâtü'l-üdebâ'* kenarında, Kahire 1287) kısasa, fıkrâ, ilginç haberler, güzel cevaplar, atasözleri ve seçilmiş şiiirlerden oluşan bir mecmuadır. Esere Ahdeb (*Te'hîlül-garîb*) ve Muhammed b. Muhammed es-Sâbık el-Hamevî birer zeyil yazmıştır. Bu alanda yazılan diğer kitapların başlıcaları şunlardır: Hatibzâde Muhyiddin Mehmed, *Ravzû'l-ahyâr* (Zemaşşerî'nin eserinden seçmeler, Bulak 1300; Kahire 1311); Hasan b. Mes'ûd el-Yûsî el-Merrâküşî *Kitâbü'l-Muhâdarât* (Fas 1317); Ebû Hafs Ömer b. Hasan en-Nisâbü'rî es-Semerkandî, *Revnaķu'l-mecâlis* (Kahire 1309, 1322); İbn Abdülber en-Nemerî, *Behcetü'l-mecâlis* (Kahire 1962); İbn Hamdûn, *et-Tezkiretü'l-Hamdûniyye* (Beyrut 1996). Ayrıca İbn Abdürabbih'in *el-İkdü'l-ferîd*'i, Ebû'l-Ferec el-İsfahânî'nin *el-Egânî'si*, İbn Kuteybe'nin *'Uyûnü'l-ahbâr*'i ve İb-şihî'nin *el-Müstezraf fi küllî fennin müstezraf*'ı da bu tür eserlerden sayılır. Yirmi üç makaleden oluşan Muhammed Karabâğî'nin *Câlibü's-sürûr ve sâlibü'l-gurûr fi'l-muhâdarât*'ını (bk. bibl.) Muhammed Dilşâd eş-Şirvânî Türkçe'ye çevirmiştir (*Osmanlı Müellifleri*, II, 98-99). Seyyid Feyzullah Efendi'nin *Mecmûa-i Hikâyât*'i ile (İÜ Ktp., TY, nr. 1631) Ab-

durrahman Hibri Efendi'nin *Hadâiku'l-cinân*'ı da (TSMK, Revan Köşkü, nr. 1631) muhâdarâta dair Türkçe eserlerdendir.

BİBLİYOGRAFYA :

Karabâğî, *Kitâb fi 'ilmi'l-Muhâdarât*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 4282; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, I, 208-216; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1609-1610; *Osmanlı Müellifleri*, II, 98-99; Brockelmann, *GAL*, I, 155, 284, 286, 343, 349; II, 562; *Suppl.*, I, 162, 502; II, 285; Naci Kazan, *Karabâğî ve Câlibü's-sürûr'u* (doktora tezi, 1991), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Nezir Hüseyin, "Muhâdarât", *UDM*, XIV/1, s. 509-511.

HÜSEYİN YAZICI

MUHÂDARÂTÜ'L-ÜDEBÂ

(محاضرات الأدباء)

Râgîb el-İsfahânî'nin (ö. V./XI. yüzyılın ilk yarısı) yazdığı muhâdarâta dair en önemli eserlerden biri (bk. RÂGİB el-İSFAHÂNİ).

MUHADDİS

(المحدث)

Hadisleri öğrenip rivayet etmekle meşgul olan kimse.

Sözlükte "haber vermek, hadis rivayet etmek" anlamındaki **tahdîs** masdarından türeyen **muhaddis** kelimesi terim olarak "rivayet ettiği hadisleri senediyle birlikte nakleden ve bu hadislerin metinlerini ezbere bilen, senedlerindeki râvilerin güvenilirliği konusunda görüşleri bulunan kimse" demektir. Bazıları, hadis âlimlerinden usulüne uygun şekilde hadis öğrenen ve rivayet eden herkese muhaddis demiştir. Hz. Peygamber'e, ashaba ve tâbiîne nisbet edilen rivayetlere "eser" adını verenler muhaddisi **eserî** (ehl-i eser) olarak nitelemişlerdir. Hadis usulüne dair ilk kaynaklarda ise muhaddis yerine daha çok **ehl-i hadis** ve **sâhib-i hadis** terkipleri geçmektedir. Muhaddise "hadisleri her bakımdan iyi bilen âlim" anlamında **şeyh** ve **imam** da denilmiştir.

Hadis talebesinin kaç yaşından itibaren hadis dinleyip öğrenmeye ve yazmaya başlayacağı meselesi üzerinde durulmuş, Basralılar on, Küfeliler on beş veya yirmi, Şamlılar otuz yaşını tamamlamadan hadis tahsiline çıkmayı doğru bulmamışlardır. Bununla beraber mümkün olduğu kadar erken yaşlarda hadis rivayetine başlanabileceği söylenmiş, söylenen sözün anlayıp cevabını verebilecek zihni olgunluğa eren çocukların dahi hadis öğrenebileceği kabul edilmiştir. Hadis tahsiline ka-